

Specyfika metody separacji w koncepcji metafizyki realistycznej Andrzeja Maryniarczyka

Słowa kluczowe: separacja, sąd egzystencjalny, struktura bytu, przedmiot metafizyki, A. Maryniarczyk, metafizyka realistyczna

Przed metodami badań stosowanymi w metafizyce stawia się zadanie uniwersalnego i adekwatnego odnoszenia poznawczego człowieka do zastanej rzeczywistości. Całościowe wyjaśnianie rzeczywistości wymaga intelektualnego ujęcia zarówno samej jej faktyczności, jak i konkretnej treści¹. Wśród metod aspirujących do metafizycznych wymienia się metodę abstrakcji i metodę separacji. Ograniczająca się do operacji na pojęciach metoda abstrakcji charakteryzuje się rozpoznawaniem aspektu ilo-

ściowego lub jakościowego bytu. W konsekwencji pozostawia poza obszarem poznawczym egzystencjalny aspekt rzeczywistości, a więc byt w jego faktyczności². Natomiast takiego zadania poznawczego, polegającego na całościowym ujęciu rzeczywistości, może podjąć się metoda separacji, dążąca do poznania bytu właśnie w aspekcie jego istnienia. To stwierdzenie należy przypisać jako kluczowe do interpretowania spuścizny intelektualnej współczesnego metafizyka Andrzeja Maryniarczyka (1950–2020),

---

Mgr Natalia Gondek, asystent badawczy przy Katedrze Metafizyki na Wydziale Filozofii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

¹ S. Kamiński, *O metodzie filozofii klasycznej*, „Roczniki Filozoficzne” 34 (1986) 1, s. 12-13.

² A. Lekka-Kowalik, T. Duma, *Via ad veritatem. O metodach uprawiania filozofii w szkole lubelskiej*, w: *Lubelska Szkoła Filozoficzna. Historia – koncepcje – spory*, red. nauk. A. Lekka-Kowalik, P. Gondek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 151.

który nie tylko docenił poznawczy potencjał metody separacji, lecz także w specyficzny sposób ją twórczo rozwinął³.

Maryniarczyk, będąc przedstawicielem tomizmu egzystencjalnego, w jego ramach w głównej mierze zajmował się metodologią wyodrębniania i formułowania pojęcia bytu. Ponieważ filozofia według Maryniarczyka powinna badać rzeczywistość, a nie jedynie procesy ludzkiego myślenia, przeto jego badania zasadniczo kierunkowała metafizyka o charakterze realistycznym. Realistycznym sposobem uprawiania metafizyki Maryniarczyk nie tylko wpisywał się w profil badawczy lubelskiej szkoły filozoficznej, lecz także ją znacząco rozwinął. W spo-

sób szczególny odwoływał się do osiągnięć metafizyki realistycznej w zakresie metod jej uprawiania. Na tym właśnie tle opracował i wykazał znaczenie metody separacji w filozoficznym wyjaśnianiu świata. Jego zasadniczym osiągnięciem w tym aspekcie było dokonanie aplikacji metody separacji do metafizycznych badań struktury bytu. Pozwoliło mu to ukazać specyfikę metody separacji jako adekwatnej poznawczo odpowiedzi na odkrycie istnienia złożoności i różnorodności w rzeczywistości. Taki sposób zastosowania metody separacji pozwala na ukazanie ontycznej spójności oraz metodologicznej wartości systemu metafizyki realistycznej.

I. Czym jest separacja metafizyczna?

Metoda separacji została zapoczątkowana w XIII wieku przez św. Tomasza z Akwinu. Przez współczesnych tomistów egzystencjalnych jest uważana za zasadniczą czynność badania rzeczywistości oraz wyodrębnienia przedmiotu metafizyki⁴. Metoda separacji, stanowiąc sposób badania ontycznych podstaw istnienia rzeczywistości, formułuje jednocześnie przedmiot właściwy metafizyki. Ukierunkowanie na egzystencjalny

aspekt badania rzeczywistości jest, według Maryniarczyka, gwarantem neutralizmu ujęć poznawczych oraz warunkiem realizmu metafizyki⁵. Ważny kontekst znaczeniowy terminu „separacja” Maryniarczyk wyjaśnia poprzez odwołanie się do sposobu rozumienia tego pojęcia w kodeksie prawa kanonicznego, przy rozważaniu związku małżeńskiego. Stwierdza, że „[...] separacja nie jest czynnością odrywania i rozbijania któ-

³ Zob. A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005; tenże, *Podstawy rozumienia i interpretacji metafizycznej*, „Studia Philosophiae Christianae” 24 (1988) 2, s. 139-160; tenże, *Proces wyodrębniania przedmiotu metafizyki – separacja*, „Studia Philosophiae Christianae” 26 (1990) 2, s. 55-87.

⁴ Wielu autorów, którzy w swoich analizach metafizycznych odwołują się do metody separacji, wskazując jej odmiennosc od metody abstrakcji, powołują się najczęściej na następujący fragment tekstu św. Tomasza z Akwinu: „in operatione intellectus triplex distinctio invenitur: una secundum operationem intellectus componentis et dividens, que separatio dicitur propria”; zob. S. Thomae de Aquino, *In Librum Boethii De Trinitate, questiones quinta et sexta*, Fribourg 1948, q. 5, a. 3.

⁵ A. Maryniarczyk, *Problemy metody formowania pojęcia bytu*, „Studia Philosophiae Christianae” 23 (1982) 2, s. 84.

rejs ze stron związku, lecz czynnością wyróżniania czynników złożeniowych związku, by dzięki ich odkryciu poznać prawdę o jedności i całości małżeństwa⁶. Przeniesienie tego sposobu rozumowania na płaszczyznę metafizyki sugeruje, że termin „separacja” (łac. *separatio*) wskazuje na metodę, jak również specyficzny typ poznania, w którym wyróżnia się konieczne czynniki bytu, jednak celem tego wyróżnienia nie jest rozdzielanie ich, ale odkrycie fundamentalnych, subontycznych elementów bytowania rzeczy.

Aby uchwycić metodologiczną specyfikę separacji, należy rozważać ją w ścisłym powiązaniu z doświadczeniem rzeczywistości, ujętym w aspekcie ogólnie-egzystencjalnym. Na tym tle separacja jawi się jako metoda metafizycznego wyjaśniania rzeczywistości, dla której podstawowym odniesieniem jest „to, co jest”. Separacja jako metoda wyjaśniania uwarunkowana jest realnymi stanami rzeczowymi i w tym kontekście precyzowane są jej narzędzia poznawcze. Dlatego racjonalnym sposobem ujmowania rzeczywistości stają się akty sądenia, w ramach których następuje styk poznawczy w postaci stwierdzenia „czegoś”⁷. Dodatkowo w procesach sądenia występują sądy egzystencjalne, które mają strukturę adekwatną do tego typu doświadczenia. W porządku wy-

odrębniania przedmiotu właściwego metafizyki rola sądu egzystencjalnego staje się kluczowa. Nie sprowadzają się one bowiem tylko do porządku asercyjnego, ale ich uwarunkowanie realnym stanem rzeczowym ma znaczący wpływ na wartość poznawczą tego typu poznania. Jednocześnie sądy egzystencjalne ulegają formalnemu uwyrażeniu, co pozwala adekwatnie do rzeczywistości dookreślić sam proces poznania metafizycznego⁸. Dlatego separacja jako metoda realistycznej metafizyki ma rozbudowaną strukturę, w której wyróżnia się charakterystyczne momenty metodologiczne, odznaczające się różnym stopniem utetrycznienia.

Pierwszym momentem występującym w ramach metody separacji, przedstawionym przez Maryniarczyka, jest moment afirmacji. Na tle innych typów poznania filozoficznego poznanie separacyjne sprowadza się do afirmacyjnego podejścia do rzeczy poznawanej, tworząc w podmiocie poznającym adekwatną reakcję na ujęcie tego, co istnieje⁹. Tak sformułowany punkt wyjścia procesu poznania tworzy w podmiocie poznającym pierwotną świadomość ujmowania ogólnie-egzystencjalnych stanów bytowych. Ukazanie aktów sądenia egzystencjalnego jako bezpośrednich intelektualnych aktów poznawczych, za sprawą których ujmuje się relację

⁶ A. Maryniarczyk, *Metafizyka a ontologie. Próby przezwyciężania metafizyki i ich paradoksy*, PTTA, Lublin 2015, s. 31.

⁷ Szerzej na ten temat P. Gondek, *Metodologiczne uwarunkowania wyodrębniania przedmiotu metafizyki*, w: S. Janeczek, A. Starościc (red.), *Metafizyka*, cz. II, *Zarys teorii bytu*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 133-138.

⁸ A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005, s. 45.

⁹ A. Maryniarczyk, *System metafizyki. Analiza „przedmiotowo-zbornego” poznania*, RW KUL, Lublin 1991, s. 246-248.

między elementem treściowym w bycie (istotą) i elementem egzystencjalnym (istnieniem), stanowi o ontycznej i epistemicznej wartości tego poznania¹⁰. Rezultaty tego poznania zostają zwerbalizowane w treści sądów egzystencjalnych (np. „coś istnieje”), które odzwierciedlają pierwotny poznawczy kontakt człowieka z rzeczywistością. Dzięki sformułowaniu treściowemu sądów egzystencjalnych nie tracimy z horyzontu poznawczego usytuowania przedmiotu w kontekście rzeczywistości. Jednocześnie zyskujemy poznawczą gwarancję odniesienia naszych treściowych ujęć do realnie istniejącej rzeczy poznawanej.

W tym kontekście ważne jest wskazanie, że poznanie sądowo-egzystencjalne jako poznanie bezpośrednie stanowi jednocześnie formę poznania nadprawdziwościowego, któremu w pierwotnym ujęciu nie przysługuje kwalifikacja prawdy lub fałszu¹¹. Ów stan nadprawdziwościowy sądu egzystencjalnego wynika bowiem ze styku podmiotowego aktu poznania z przedmiotowym aktem istnienia, w którym moment stwierdzający istnienie czegoś może zachodzić tylko wtedy, gdy coś istnieje. Dlatego treść sądu egzystencjalnego wyraża tę podsta-

wową relację ontyczną i jako pochodna oczywistości przedmiotowej bytu istniejącego pozostaje z tym bytem w ścisłym związku poznawczym. Jak zauważa Maryniarczyk, stwierdzając istnienie bytu w sądzie egzystencjalnym, człowiek w poznaniu może mylić się co do treściowej strony danego bytu, nie może zaś mylić się co do tego, że dany byt istnieje, czyli co do stwierdzenia faktu jego istnienia¹². Istnienie stanowi w aktach stwierdzania egzystencjalnego czynnik wymuszający postawę afirmatywną, niepodlegającą na tym poziomie jakimkolwiek formom ukrytycznienia. W związku z tym sąd egzystencjalny stanowi punkt wyjścia dalszych etapów rozwiniętego poznania metafizycznego, w którym pełni on podstawową funkcję dla metody separacji metafizycznej.

Sąd egzystencjalny jako baza poznania separacyjnego ujmuje całość pierwotnego doświadczenia metafizycznego, odnoszącego się do istnienia konkretnego bytu. Ujęcia sądowo-egzystencjalne przyjmuje się za podstawę poznania separacyjnego, ponieważ w punkcie wyjścia są one wolne od momentu mediacji. Dzięki tym ujęciom człowiek uzyskuje bezpośredni kontakt poznawczy z real-

¹⁰ Maryniarczyk w swych analizach zaznaczał, że sąd egzystencjalny powinien być rozpatrywany na trzech płaszczyznach: ontycznej, epistemicznej oraz logiczno-językowej. Na płaszczyźnie ontycznej sąd egzystencjalny stanowi wyraz zaktualizowania człowieka jako bytu poznającego, wskazując w ogóle na racje zaistnienia poznania. W aspekcie epistemicznym sąd egzystencjalny rozumiany jest jako akt poznawczy. Aspekt ten ukazuje naturę tego sądu oraz jego rolę w poznaniu. Natomiast na płaszczyźnie logicznej dokonuje się analizy wyrażen językowych, które ujmują rezultaty poznania (A. Maryniarczyk, *Rola języka naturalnego w metafizyce realistycznej*, „Roczniki Humanistyczne” LIX (2011) 8, s. 17-18).

¹¹ Zob. M. A. Krąpiec, *Analiza „punktu wyjścia” w filozoficznym poznaniu*, w: tenże, *Byt i Istota. Św. Tomasz „De ente et essentia” przekład i komentarz*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004, s. 110-112.

¹² A. Maryniarczyk, *Metafizyka a ontologie. Próby przewycięzania metafizyki i ich paradoksy*, s. 34-35; Zob. P. Duchliński, *Propozycje rozumienia sądu egzystencjalnego w XX-wiecznym polskim neotomizmie egzystencjalnym*, „Studia z Filozofii Polskiej” 10 (2015), s. 182.

nie istniejącą rzeczą¹³. Skoro akty poznania separacyjnego mają charakter sądowy, to musi w nich dokonać się stwierdzenie danego stanu rzeczy, a w szczególności faktu afirmacji istnienia rzeczy. Wskazana afirmacja (istnienia czegoś) nie opiera się na wykazaniu zgodności poznawczego stwierdzenia faktu z samym faktem, ale przede wszystkim na bezpośrednim stwierdzeniu, że „cos” jest realne (faktyczne). Moment afirmacji staje się gwarantem, że sąd egzystencjalny, a także oparte na nim poznanie separacyjne, nie stanowi jakiejś formy apriorycznego konstruktów poznawczego. To pozwoliło Maryniarczykowi na sformułowanie metafizycznej metody separacji, w której kolejne analityczne etapy pozostają

uwarunkowane poznawczym kontaktem z rzeczywistością. Separacja stanowi dla niego proces formowania systemu metafizyki oraz metodę wyodrębniania jego zasadniczych elementów-czynników. Cała analiza wyodrębniania tych elementów oparta jest na trzech etapach, w których wychodząc od sądów egzystencjalnych, poddajemy analizie uzyskaną w tych sądach zawartość poznawczą, aby w zakresie uzyskanych rezultatów ukazać fundamentalne rozumienie bytu jako bytu¹⁴. Dlatego separacja może zostać określona jako postawa poznawcza, wyrażająca się w intelektualnej odpowiedzi podmiotu na fakt istnienia rzeczy poprzez stwierdzenie i uświadomienie sobie ich istnienia.

II. Separacja metafizyczna jako metoda wyodrębniania przedmiotu metafizyki

Odnosząc termin separacja do określenia metody wyodrębnienia właściwego przedmiotu metafizyki, należy przez tę metodę rozumieć złożony proces poznawczy, w ramach którego dochodzi się do odczytania oraz intelektualnego wyodrębnienia bytu jako przedmiotu poznania metafizycznego. Maryniarczyk wskazuje w tym kontekście na wyżej wspomniane trzy podstawowe etapy metody separacji, dbając przy tym o ich przedmiotowe osadzenie. Jednocześnie poddaje je metodycznemu upo-

rządkowaniu, odpowiadającemu realnym stanom rzeczowym. Uformowany w ten sposób przedmiot metafizyki ma bowiem stanowić punkt odniesienia dla każdego następnego kroku w ramach metafizycznego sposobu wyjaśniania rzeczywistości.

Na pierwszym etapie w sądach egzystencjalnych wskazuje się na rzeczywiste pole badawcze, wyznaczone przez konkretnie istniejące rzeczy. Dochodzi w nim do kontaktu poznawczego z rzeczą, poprzez związanie ludzkiego po-

¹³ A. Maryniarczyk, *Spór o metodę poznania realistycznego: Abstrakcja czy separacja?* w: *Poznanie bytu czy ustalanie sensów?* red. A. Maryniarczyk, M.J. Gondek, PTTA, Lublin 1999, s. 55-85.

¹⁴ Wskazane etapy zostaną szerzej omówione w następnym paragrafie w ramach procesu wyodrębniania przedmiotu metafizyki.

znania z realnie istniejącą rzeczywistością. W ten sposób za sprawą sądów egzystencjalnych dokonuje się afirmacja i stwierdzenie faktu istnienia konkretnych bytów danych w doświadczeniu. Pierwotne doświadczenie rzeczywistości, które jest właściwie nabudowane na poznaniu zdroworozsądkowym, zostaje aktowo stwierdzone poprzez moment afirmacji istnienia czegoś. W tym kontekście ważnym czynnikiem staje się „testowanie” intensywności egzystencji w sądach egzystencjalnych. Maryniarczyk posługuje się terminem „testowanie” intensywności egzystencji, przez który rozumie diagnozowanie relacji zachodzących w doświadczanych sposobach bytowania¹⁵. Ponieważ sądy egzystencjalne, będące synonimem doświadczenia metafizycznego, wskazują na strukturę poznawczą aktu sądenia to w ich ramach Maryniarczyk stara się pokazać intensywność egzystencji. Określa ją jako nasycenie, bądź zdeterminowanie poznawanej w sądzie egzystencjalnym treści istnieniem. Moment „testowania” wskazuje na dwa rodzaje rzeczywistości afirmowanej w sądzie egzystencjalnym. Dotyczy to rzeczywistości transcendentnej wobec podmiotu oraz rzeczywistości immanentnej dla podmiotu. Pierwsza z nich zostaje wyartykułowana w sądzie typu „Jan istnieje”. W takim sądzie uwidacznia się pierwotne istnienie bytu dane w doświadczeniu zewnętrznym. Czynności związane z momentem testowania pokazują, iż w uj-

mowaniu istnienia podmiot kieruje się na faktyczność, czyli realność bytu. Odkrywa różnorodną treść bytu, która w ramach afirmowanego istnienia stanowi treść realną. Natomiast rzeczywistość immanentna podmiotu jest rzeczywistością o bardzo intensywnej zawartości egzystencji, ujętej w sądzie „ja istnieje”. W ramach momentu „testowania” Maryniarczyk wskazuje na wtórność psychiczną afirmacji istnienia „ja”, które jest dane w aktach „moich”. Za sprawą istnienia jaźni byt ukazuje się człowiekowi w pewnej mierze „od wewnątrz”, przedstawiając dominację istnienia nad treścią¹⁶.

Odkrycie przez Maryniarczyka etapu separacji polegającego na „testowaniu” intensywności egzystencji na płaszczyźnie ontycznej dokonuje się w wyraźnym korelacyjnym odniesieniu do koncepcji doświadczenia metafizycznego Krąpca¹⁷. Podkreślane przez Krąpca odkrywanie istnienia rzeczywistości, transcendentnej w odniesieniu do podmiotu, oraz istnienia rzeczywistości, immanentnej dla podmiotu, znajduje u Maryniarczyka przełożenie i wyjaśnienie na poziomie poznawczo-metodologicznym. Elementy doświadczenia metafizycznego zostają specjalnie wyróżnione jako moment „testowania” i są wpisane w proces metody separacji. W związku z tym doświadczenie najbardziej pierwotne stanowi afirmacja istnienia zachodząca w bezpośrednim sądzie egzystencjalnym. Maryniarczyk wiąże doświadczenie me-

¹⁵ A. Maryniarczyk, *Proces wyodrębniania przedmiotu metafizyki – separacja*, s. 69-77. Użycie terminu „testowanie” wiąże się z próbą wyartykułowania specyfiki czynności poznawczych w doświadczeniu metafizycznym.

¹⁶ A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, s. 56-59

¹⁷ M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, TN KUL, Lublin 1978, s. 110-112.

tafizyczne z poznaniem bezpośrednim, wykluczającym wszelkie zapośredniczenie, czyli dokonującym się bez żadnego znaku-pojęcia. Akty poznania bezpośredniego są więc aktami najbardziej pierwotnymi. Za ich sprawą doświadcza się bowiem samego istnienia. Dlatego znajdują one swoje odzwierciedlenie w sądach egzystencjalnych, w których dany jest bezpośrednio fakt istnienia (np. „coś istnieje”). Jak wskazuje Maryniarczyk, moment artykulacji doświadczenia metafizycznego jest rozumiany jako rezultat poznawczy aktu sądenia, który może być wyrażony w postaci werbalnego ujęcia sądu. Należy zaznaczyć, że dokonana w sądzie egzystencjalnym artykulacja doświadczenia metafizycznego nie stanowi jeszcze o przedmiocie metafizyki, jakim jest uformowanie bytu jako bytu¹⁸. Niemniej jednak etap ten jest ważnym momentem w wyodrębnieniu przedmiotu metafizyki, ponieważ wskazuje na gwarancję realizmu poznania metafizycznego.

Drugi etap separacji metafizycznej koncentruje się na analizie treści poznawczej uzyskanej dzięki sądom egzystencjalnym. Analiza ma na celu wyróżnienie zasadniczych racji bytowania rzeczywistości, a także wyraźne wskazanie koniecznych i powszechnych elementów subontycznych bytu. Jest to istotny etap formowania przedmiotu metafizyki w procesie separacji, w nim bowiem dokonuje się neutralizacja kategoryalnego ograniczenia poznania przez istotowe elementy, tego co jest. Przy wyodrębnianiu przedmiotu metafizyki

moment neutralizacji określa się jako czynność analizowania „zawartości poznawczej dostarczonej z intelektualnego ujęcia rzeczywistości w sądach egzystencjalnych, poprzez które można stwierdzić istnienie bytu”¹⁹. Za sprawą analizy aktu sądenia, dochodzi do separowania treści doświadczenia metafizycznego dostarczonej przez sądy egzystencjalne. Dlatego w procesie separacji metafizycznej realizuje się analiza intelektualnej zawartości poznawczej bezpośrednich sądów egzystencjalnych. Jest to moment, w którym wyróżnia się poznawczo stronę esencjalną i egzystencjalną każdego bytu. W ramach tego momentu Maryniarczyk wskazuje, że rezultatem analizy tego aktu jest poznawcze wyróżnienie istoty (tu jeszcze jako konkretnej treści) i istnienia (tej konkretnej treści) jako elementów podstawowych i koniecznych do poznania natury bytu.

Warto również odnotować, że na tym etapie wskazuje się na kluczowy moment procesu separacji, polegający na wykazaniu nietożsamości istnienia oraz treści (istoty), czyli elementów poznawczo ujmowanych przez sąd egzystencjalny. Dokonuje się w nim afirmacja jakiejś treści oraz faktu jej istnienia, ale rozpoznajemy też ontyczną niewspółmierność tych elementów. Mimo odczytania nietożsamości tych elementów dostrzegamy, że istnienie w poszczególnych bytach jest zdeterminowane (ograniczone) przez treść. Istnienie Jana jest zdeterminowane układem treści stanowiącej o Janie jako takim. Natomiast z drugiej stro-

¹⁸ A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, s. 52-56.

¹⁹ M.A. Krąpiec, *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, s. 111.

ny zauważa się, że jednocześnie treść pozostaje zdeterminowana istnieniem. Stąd mówi się o istnieniu Jana, a nie o istnieniu kogoś lub czegoś innego. Dokonuje się więc odróżnienia istnienia treści, mimo że może być ona do siebie zewnętrznie podobna w poznawanych bytach²⁰. Dostrzega się w tym ujęciu zachodzenie ścisłego związku pomiędzy momentem egzystencjalnym i esencjalnym, który stanowi fundamentalne ujęcie konkretnego bytu. Za pomocą wyróżnionych subontycznych elementów, składających się na moment neutralizacji, dochodzi do intuicji transcendentalnego ujęcia bytu jako bytu²¹. Zasadniczym momentem w wyodrębnianiu bytu jako bytu jest kontrakcja rezultatu separowania. W porządku ontycznym moment kontrakcji ukazuje nam pewien sposób pojmowania bytu jako bytu mającego w sobie zdeterminowaną treść w porządku esencjalnym oraz proporcjonalne do tej treści istnienie w porządku egzystencjalnym. Takie rozumienie wskazuje na dwojaki prymat istnienia: w porządku bytowym, w którym istnienie pełni wiodącą funkcję nad istotą, oraz w porządku epistemicznym, gdzie istnienie stanowi rację poznania. Jak zauważa Maryniarczyk, zwieńczeniem etapu separacji jest utworzenie przedmiotu metafizyki jako istniejącego konkretnego i wyrażenie go w formie sądu o tożsamości relatywnej w postaci: byt jest bytem²².

Tak uformowany przedmiot zostaje wyodrębniony w ramach trzeciego etapu metody separacji, w którym dokonuje się przejście od kategoryalnych ujęć istoty i istnienia do ujęć transcendentalnych. A więc w konkretnie istniejącym Janie wskazuje się na takie czynniki, które stanowią o istnieniu konkretnego Jana. Jednak dostrzegamy go także w szerszym polu filozoficznego poznania rzeczywistości jako bytu. W tym kontekście Maryniarczyk wskazuje, że w ten sposób dochodzi do utworzenia przedmiotu właściwego metafizyki – bytu, który zawsze ma konkretną treść oraz proporcjonalne do tej treści istnienie²³. Dokonuje się to na podstawie analogicznego ujmowania podstawowej relacji, jaka zachodzi we wszystkim, co istnieje. Jest to relacja istoty do istnienia, która stanowi wyraz bytowania. Rzeczywistość w filozoficznym ujęciu jawi się jako rzeczywistość konkretnie istniejących rzeczy. Zdaniem Maryniarczyka wyjaśnienie bytu w oderwaniu od egzystencjalnego aspektu może spowodować, że metafizyka stanie się jedynie analizą pojęć o rzeczywistości, a nie poznawaniem rzeczywistości²⁴. Dlatego rozumienie przedmiotu metafizyki jako bytu istniejącego pozwala na adekwatne wyjaśnianie rzeczywistości w aspekcie filozoficznym.

²⁰ A. Maryniarczyk, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytu*, PTTA, Lublin 2006, s. 200.

²¹ A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, s. 65-66; zob. M.A. Krapiec, *Pojęcie-słowo*, „Roczniki Filozoficzne” 26 (1978) 1, s. 89-90.

²² A. Maryniarczyk, *Metoda metafizyki realistycznej*, s. 69.

²³ A. Maryniarczyk, *Metafizyka a ontologie*, s. 36-37.

²⁴ A. Maryniarczyk, *Spór o metodę poznania realistycznego: Abstrakcja czy separacja?*, s. 68-69.

III. Separacja metafizyczna jako metoda uwyrażniania przedmiotu metafizyki

W metafizyce realistycznej szczególne znaczenie poznawcze przypisuje się tym czynnikom, których główną funkcją jest odsłanianie koniecznych i przedmiotowych racji bycia bytem. W tym zakresie uwyrażnianie przedmiotu metafizyki, zarówno od strony ukazania właściwości transcendentálních bytu, jak i realnych sposobów partykularyzacji bytu, dokonywać się może, według Maryniarczyka, poprzez zastosowanie metody separacji metafizycznej. Szczególnie w tym drugim sposobie uwyrażniania zastosowanie tej metody nie było wcześniej w pełni wykorzystywane. Maryniarczyk wskazuje na metodę separacji jako na uniwersalną metodę metafizyki realistycznej, w której zachodzi możliwość odkrycia bytu w aspekcie ogólnie-egzystencjalnym²⁵. Takie podejście pozwala na w pełni filozoficzne wyjaśnianie rzeczywistości oraz chroni go przed różnymi formami esencjalizmu.

Maryniarczyk postrzega, za Krąpcem, transcendentalia jako podstawowe struktury poznania metafizycznego, ujmujące graniczne aspekty bytowania rzeczywistości. W specyfikę transcendentaliów wpisuje się fakt, że poznawczo koncentrują się one na afirmacji koniecznych i obejmujących całą rzeczywistość aspektach bytowania konkretnego, a nie na jego wyjaśnianiu treściowym²⁶. Dlatego przez poszczególne transcendentalia niesione jest takie istotne i specyficzne poznanie,

które realizuje się poprzez graniczne ujmowanie sposobów istnienia bytu. Graniczność ta polega na oddzielaniu bytu od niebytu, co dokonuje się we wszystkich transcendentaliach w różnych aspektach. W kontekście poznawczym każde transcendentale, jak podkreśla Maryniarczyk, odsłania zawartą w nim koniunkcję, na którą składa się sąd egzystencjalny pozytywny i negacja sądu jemu przeciwnego. Sąd egzystencjalny ma charakter afirmujący, wyraża potwierdzenie jakiegoś, niesionego przez poszczególne transcendentale, koniecznego aspektu istnienia bytu. Jego odrzucenie zaś wiąże się z zaprzeczeniem istnienia bytu²⁷. W sąd egzystencjalny wpisany jest zatem jednocześnie specyficzny status analityczności, który wiąże się z oczywistą negacją sądu jemu przeciwnego. Negatywny sąd jest aktem negacji myślowej określonego pozytywnego sądu egzystencjalnego (który w odpowiednim aspekcie jest przyporządkowany poszczególnym transcendentaliom). Jak podkreśla Maryniarczyk, taki niesprzeczniający sposób poznawania metafizycznego, polegający na wyodrębnianiu transcendentaliów, w którym oddziela się byt od niebytu w różnych aspektach (przyporządkowanych do specyfiki poszczególnych transcendentaliów), odzwierciedla ogólny model separacji metafizycznej.

²⁵ A. Maryniarczyk, *Metafizyka a ontologie*, s. 27-30.

²⁶ A. Maryniarczyk, *System metafizyki*, s. 251-253.

²⁷ A. Maryniarczyk, *Metafizyka a ontologie*, s. 34-35.

Specyfika rozumienia przez Maryniarczyka separacji jako metody wyodrębnienia (formowania) transcendentaliów zawiera się w tym, że poszczególne transcendentalia są traktowane jako struktury poznawcze, które wyrażają egzystencjalny charakter poznania bytu²⁸. Tu także wskazuje się na trzy etapy: werbalizacji w sądach egzystencjalnych doświadczenia rzeczywistości, wyróżniania aspektów tego doświadczenia, w których zawierają się graniczne (konieczne) sposoby bytowania oraz wyrażenia tych granicznych aspektów bytowania jako określonych własności transcendentálních. Jak podkreśla Maryniarczyk, to przede wszystkim etap drugi, wiążący się z analizą wyróżniania zawartości sądów egzystencjalnych, a szczególnie z uchwyceniem w ramach intuicji intelektualnej nowego aspektu transcendentálnej relacji, jest zasadniczy dla metody separacji. W tym przypadku chodzi o poznawczo-separacyjne ujęcie takiej transcendentálnej relacji, która realizuje się w istniejącym konkrezie i na podstawie analogii obejmuje całą rzeczywistość. Z momentem separacji wiązać należy zatem graniczne ujęcie aspektu bycia bytem, czyli oddzielające „dojrzenie i uchwycenie nowego powszechnego aspektu bytowania konkretnu”²⁹. Każde transcendentale ujawnia poprzez separację jako metodę oddzielająco-uniesprzeczniającą taki aspekt bytowania konkretnu, który w sposób konieczny dotyczy wszystkiego, co istnieje,

stanowiąc jednocześnie bazę do wyrażenia pierwszych zasad bytowania. Tym samym separacja ukazuje się jako adekwatna metoda wyrażniania ontycznych podstaw racjonalnego uporządkowania rzeczywistości.

Tego typu metodę stosuje Maryniarczyk także do wyrażenia wewnętrznej struktury bytu oraz dotarcia do metafizycznych złożań bytowych. Bazą wyodrębnienia metafizycznych złożań jest analiza podstawowych sposobów bytowania rzeczy danych pierwotnie w spontanicznym doświadczeniu. To właśnie na podstawie tego doświadczenia zauważa się, że rzeczy odznaczają się dynamizmem, przemiennością, tożsamością i przygodnością. Wskazane sposoby bytowania są podstawą do odkrycia elementów-czynników kształtujących wewnętrzną strukturę (naturę) bytów. Czynniki te stanowią jednocześnie ontyczne racje wyjaśniające wyróżnione sposoby bytowania rzeczy³⁰. Elementy, o których mowa określa się na płaszczyźnie metafizyki mianem elementów subontycznych, czyli takich, bez których byt nie może funkcjonować w konkretnym sposobie bytowania. Odwołując się do wskazanych sposobów bytowania rzeczy, wyróżnia się odpowiednio następujące złożenia bytowe: akt i możliwość, materię i formę, substancję i przypadłość oraz istotę i istnienie. Elementy te stanowią przedmiotowe racje istnienia bytu. Należy zauważyć, iż ze wszystkich tych par złożenie z istoty i istnienia od-

²⁸ A. Maryniarczyk, *Transcendentalia a poznanie metafizyczne*, w: Św. Tomasz z Akwinu, *Dysputa o prawdzie. Teksty—przekłady—komentarze. Dysputy problemowe o prawdzie*, kwestia 1, przeł. A. Białek, PTTA, Lublin 2018, s. 210.

²⁹ A. Maryniarczyk, *Transcendentalia a poznanie metafizyczne*, s. 211.

³⁰ A. Maryniarczyk, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, PTTA, Lublin 2006, s. 16-17.

grywa rolę naczelnego złożenia bytowego, ponieważ najpełniej oddaje charakterystykę istnienia bytu. Rozumienie pozostałych złoża jest ściśle powiązane z tym naczelnym, stanowiąc wyraz różnych aspektów przygodnościowego sposobu bytowania³¹.

Aby dokonać uzasadniającego wyodrębnienia wskazanych złoża należy wypracować metodę poznania metafizycznego, w której uniknie się ograniczenia tych zagadnień tylko do porządku treściowego. W tym kontekście Maryniarczyk proponuje zastosowanie metody separacji metafizycznej, dostosowując ją do specyfiki odkrywanych sposobów bytowania rzeczy. Proces wyodrębniania metafizycznych złoża subontycznych Maryniarczyk przedstawia w odwołaniu do poznawczego stwierdzenia określonych stanów bytowania konkretnych rzeczy istniejących. Wskazane stany bytowania rzeczy zostają bezpośrednio zaafirmowane w sądzie egzystencjalnym. Następnie poddane zostają procesowi analizy, której zasadniczym celem staje się ukazanie elementów ostatecznie wyjaśniających wyróżnione stany bytowania rzeczy. Dlatego za sprawą metody separacji wskazuje się na elementy subontyczne, natomiast poprzez analizę stanów bytowania rzeczy dokonuje się od strony treściowej determinacja natury tych elementów³².

Poznawczą werbalizacją elementów subontycznych są pary wyrażań metafizycznych, odkrywane w kontekście doświadczanego sposobu bytowania. W tych

wyrażeniach jako rezultatach poznania separacyjnego dokonuje się afirmacja istnienia określonych elementów subontycznych jako ostatecznych, przedmiotowych racji uniesprzeczniających realizowanie się sposobów bytowania rzeczy. Maryniarczyk zaznacza, że konkretne pary wyrażań, które determinują określone sposoby bytowania, należy traktować jako rezultaty ich uwyrażnienia³³. Przykładowo wyrażenia „istota” i „istnienie” byłyby określeniem elementów subontycznych, stanowiących uwyrażnienie przygodnościowego sposobu bytowania rzeczy. W związku z tym bycie bytem przygodnym oznacza bycie złożonym z istoty i istnienia. Natomiast, odnosząc się do dynamicznego sposobu bytowania, wskazuje się na wyrażenia „akt” i „możliwość” jako na określenia elementów uzasadniających ten stan. Wszystkie tego typu wyrażenia metafizyczne mają podstawę sądową i odznaczają się momentem afirmacji. Ów moment afirmacji pozostaje w ścisłym związku z procesem separacji. Z tego powodu separacja, jako fundamentalna metoda metafizycznego wyjaśniania rzeczywistości, pozwala na odkrycie elementów subontycznych w kontekście realnych stanów bytowych.

Analogicznie do wyodrębniania transcendentálnych właściwości bytowych, tak i w tym kontekście proces separacji sprowadza się do trzech etapów, na których dochodzi do wyodrębnienia subontycznych elementów bytowych, wyjaśniających konkretne sposoby bytowania

³¹ A. Maryniarczyk, *System metafizyki*, s. 202-204.

³² A. Maryniarczyk, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, s. 39-40.

³³ A. Maryniarczyk, *System metafizyki*, s. 231.

rzeczy. Na pierwszym etapie w sądach egzystencjalnych zostaje stwierdzony spartykularyzowany sposób bytowania rzeczy (jako dynamiczny, przemiennościowy, tożsamościowy czy przygodnościowy). Drugi etap separacji polega na analizie sądów egzystencjalnych afirmujących sposoby bytowania rzeczy, ukazując ich spartykularyzowanie. Natomiast na trzecim etapie dochodzi do

wyodrębnienia analogicznych wyrażen stanowiących określenie racji tego sposobu bytowania³⁴. W tym kontekście należy zauważyć, że to właśnie za pomocą metody separacji dochodzi się do wyodrębnienia elementów subontycznych (akt i możliwość, materia i forma, substancja i przypadłość, istota i istnienie), które tłumaczą (uniesprzeczniają) określone sposoby bytowania rzeczy.

Zakończenie

Separacja metafizyczna w koncepcji filozoficznej Andrzeja Maryniarczyka odgrywa rolę podstawowego narzędzia metodologicznego w wyjaśnianiu rzeczywistości. W swoich rozważaniach ukazał separację jako naczelną odniesienie badawcze, mające odpowiednie ugruntowanie przedmiotowe badań. Wskazanie, na czym polega specyfika metody separacji, wymaga odwołania się do natury sądu egzystencjalnego jako pierwotnego aktu poznawczego, w którym stwierdzamy i afirmujemy „to, co jest”. W ramach separacji metafizycznej akcentuje te konieczne elementy, które ukazują byt w jego faktyczności, czyli jako coś, co ma treść i proporcjonalne do niej istnienie. Dlatego tak ważne w procesie separacji jest ukazanie pierwotnej determinacji ontycznej, która jednocześnie staje się determinacją epistemiczną. Na takiej podstawie poznawczej Maryniarczyk wykazuje, że separacja to nie tylko metoda wyodrębniania przedmiotu metafizyki, ale także uniwersalna metoda uwyrażniania tego przedmiotu.

W tym drugim przypadku znajduje ona swoje zastosowanie w odkrywaniu transcendentálnych właściwości bytu, a także w zakresie analizy struktury bytu przygodnego.

Koncepcja separacji, zaproponowana przez Maryniarczyka, wpisuje się w znaczenie i strukturę metody separacji przedstawioną wcześniej przez Krąpca. Jednak wydaje się, że Maryniarczyk wyraźnie rozwinął i doprecyzował metodę separacji poprzez szczegółowe uwyrażnienie jej wszystkich etapów. Zaprezentowany przez niego zapis przebiegu separacji miał przede wszystkim na celu wytłumaczenie, doprecyzowanie i wyrażenie egzystencjalnych odniesień metody separacji. Istotnym czynnikiem specyfiki koncepcji separacji Maryniarczyka jest aplikacja metody separacji do wyodrębniania wewnętrznej struktury bytu. Poprzez wyróżnienie sposobów istnienia bytu określa się stany przedmiotowe bytowania rzeczy. Takie rozumienie separacji stanowi oryginalne osiągnięcie Maryniarczyka, który

³⁴ A. Maryniarczyk, *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, s. 40.

pokazał używając instrumentarium właściwego dla badań metafizycznych, zastosowanie metody separacji do wyodrębnienia struktur bytowych. Pewną trudność w odczytaniu koncepcji Maryniarczyka mogą sprawiać niektóre terminy językowe stosowane do nazywania i opisu poszczególnych elementów separacji. Zwłaszcza pojęcia o charakterze metaforycznym wymagają terminologicznego wyjaśnienia i doprecyzowania. Wiąże się to jednak z faktem, że metoda odnosi się do rzeczywistości o cha-

rakterze egzystencjalnym. Ta zaś dostępna jest jedynie w poznaniu sądowym, co angażuje szereg problemów językowych w precyzyjnym określeniu badań metafizycznych. Czynniki językowe nie wpływają jednak na specyfikę koncepcji separacji Maryniarczyka. W swoim najistotniejszym wymiarze odzwierciedla ona bowiem zasadnicze warunki realizmu poznawczego i adekwatnie wyraża maksymalizm poznawczy metafizyki realistycznej.

Specifics of the method of separation in Andrzej Maryniarczyk's conception of realistic metaphysics

Keywords: separation, existential judgement, structure of being, object of metaphysics, A. Maryniarczyk, realistic metaphysics

The article presents the specificity of the method of metaphysical separation in philosophical thought of Andrzej Maryniarczyk. The method of separation is a fundamental way of investigating ontic foundations of the existence of reality, thanks to which at the same time the proper object of metaphysics is formulated. Therefore, the first part of the article presents the characteristics of the method of metaphysical separation, emphasising the essential role of the existential judgement, which is the basis for separative cognition. In the second part

metaphysical separation has been characterized as a fundamental method thanks to which one reaches the reading and intellectual separation of being as an object of metaphysical cognition. In the last part the application of the method of separation to metaphysical research of the structure of being was made. It allowed to show the specificity of the method of metaphysical separation as a cognitively adequate answer to the discovery of the existence of complexity and diversity in reality.

Bibliografia

1. Duchliński P., *Propozycje rozumienia sądu egzystencjalnego w XX-wiecznym polskim neotomizmie egzystencjalnym*, „Studia z Filozofii Polskiej” 10 (2015), s. 177-198.
2. Gondek P., *Metodologiczne uwarunkowania wyodrębniania przedmiotu metafizyki*, w: *Metafizyka, cz. II, Zarys teorii bytu*, red. S. Janeczek, A. Starościc, Wydawnictwo KUL, Lublin 2017, s. 131-146.
3. Kamiński S., *O metodzie filozofii klasycznej*, „Roczniki Filozoficzne” 34 (1986) 1, s. 5-20.
4. Krąpiec M.A., *Byt i Istota. Św. Tomasza „De ente et essentia” przekład i komentarz*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2004.
5. Krąpiec M.A., *Metafizyka. Zarys teorii bytu*, TN KUL, Lublin 1978.
6. Krąpiec M.A., *Pojęcie-słowo*, „Roczniki Filozoficzne” 26 (1978) 1, s. 83-112.
7. Krąpiec M.A., *Realizm ludzkiego poznania*, RW KUL, Lublin 1995.
8. Lekka-Kowalik A., Duma T., *Via ad veritatem. O metodach uprawiania filozofii w szkole lubelskiej*, w: *Lubelska Szkoła Filozoficzna. Historia – koncepcje – spory*, red. nauk. A. Lekka-Kowalik, P. Gondek, Wydawnictwo KUL, Lublin 2019, s. 147-173
9. Maryniarczyk A., *Spór o metodę poznania realistycznego: Abstrakcja czy separacja?*, w: *Poznanie bytu czy ustalenie sensów?*, red. A. Maryniarczyk, M. J. Gondek, PT TA, Lublin 1999, s. 55-85.
10. Maryniarczyk A., *Metafizyka a ontologie. Próby przewycięzania metafizyki i ich paradoksy*, PT TA, Lublin 2015.
11. Maryniarczyk A., *Metoda metafizyki realistycznej*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2005.
12. Maryniarczyk A., *Odkrycie wewnętrznej struktury bytów*, PT TA, Lublin 2006.
13. Maryniarczyk A., *Podstawy rozumienia i interpretacji metafizycznej*, „Studia Philosophiae Christianae” 24 (1988) nr 2, s. 139-160.
14. Maryniarczyk A., *Proces wyodrębniania przedmiotu metafizyki – separacja*, „Studia Philosophiae Christianae” 26 (1990) 2, s. 55-87.
15. Maryniarczyk A., *Rola języka naturalnego w metafizyce realistycznej*, „Roczniki Humanistyczne” LIX (2011) 8, s. 7-22.
16. Maryniarczyk A., *System metafizyki. Analiza „przedmiotowo-zborneo” poznania*, RW KUL, Lublin 1991.
17. Maryniarczyk A., *Trascendentalia a poznanie metafizyczne*, w: Św. Tomasz z Akwinu, *Dysputa o prawdzie. Teksty-przekłady-komentarze. Dysputy problemowe o prawdzie*, kwestia 1, przeł. A. Białek, PT TA, Lublin 2018, s. 199-219.
18. S. Thomae de Aquino, *In Librum Boethii De Trinitate, questiones quinta et sexta*, Fribourg 1948.